

Дикуни створені природою так само, як і ми. Але, постійно оточені небезпекою, вони змушені за допомогою вправ розвивати свої органи чуття значно більше, ніж цивілізовані народи, а тому для них характерні незвичайно гострий зір, тонкий слух і нюх. Степові народи розрізняють людину й тварину на відстані декількох верст; лісові народи вирізняють крик тварин на такій відстані, на якій мандрівник не чує жодного звуку. Таким же розвиненим є у них і нюх” [4, с. 148–149].

Висновки. Задовго до появи моделей сучасної екологічної освіти О. Герд визначив основні складники проектування процесу формування етико-естетичного ставлення учнів до природи. Він розробив комплекс методологічних, теоретичних і методичних засад використання природознавства в процесі формування ціннісного, цілісного розуміння природи на основі саморозвитку дитини, природокультуровідповідності, послідовного світоглядного зростання внутрішньоособистісної активності, спрямованої на єднання з усім світом, природою. Учений концептуалізував алгоритм інтеграції природознавства у формування етики відповідальності щодо довкілля, що знайшло своє відображення у створених ним методиках викладання природознавства й підручниках “Короткий курс природознавства”, “Предметні уроки в початковій школі”, “Підручник зоології”, “Підручник географії”, “Підручник мінералогії” тощо, в яких висвітлено важливі проблеми вивчення природознавства в школі.

Звичайно, розкрито далеко не всі проблеми багатогранної спадщини видатного педагога, у подальших дослідженнях є необхідність розглянути розробку ним методик використання етико-естетичних, культуровідповідних чинників формування екофільної традиції в учнів.

Література

1. Ахияров К.Ш. Экологическое образование: опыт, прогнозы / К.Ш. Ахияров, Т.И. Петрова, Л.Г. Наумова. – Стерлитамак : Стерлитамак, 2001. – 139 с.
2. Герд А.Я. Значение наглядности при обучении детей дошкольников : статья для педагогов “дошкольников” / А.Я. Герд // Избранные педагогические труды / [под ред. Б.Е. Райкова]. – М. : АПН РСФСР, 1953. – С. 10–21.
3. Герд А.Я. О курсе естественных наук в средних учебных заведениях / А.Я. Герд // Избранные педагогические труды / [под ред. Б.Е. Райкова]. – М. : АПН РСФСР, 1953. – С. 7–28.
4. Соннова М. Эстетико-экологична освіта підлітків : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.09 “Теорія навчання” / М. Соннова. – Х., 1994. – 17 с.

БЕЛЬМАЗ Я.М.

ЗМІСТ ПОРТФОЛІО ВИКЛАДАЧА ВНЗ

Портфоліо викладача – це певний етап професійного розвитку. У широкому розумінні метод портфоліо може використовуватися для будь-якої практично-результативної діяльності. Портфоліо – це систематичний і спеціально організований збір доказів, який служить засобом системної рефлексії на власну діяльність та презентації її результатів в одній або більше галузях для поточного оцінювання компетентностей чи конкурентоспроможності на ринку праці.

Потреба у використанні методу портфоліо в освіті, зокрема у вищій, виникла через підвищення вимог до якості освіти. В Україні цей метод перебуває на стадії апробації, проте в США портфоліо вчителів активно використовується у великій кількості вищих навчальних закладів.

Отже, *мета статті* – проаналізувати можливий зміст портфоліо викладача вищої школи, запропонований американськими педагогами.

Коли викладач ставить перед собою завдання щодо створення власного портфоліо, обов'язково виникає питання щодо структури та змісту портфоліо. Загальноприйнятої, єдиної для всіх моделі портфоліо немає: портфоліо викладача – дуже індивідуальна справа, чималу роль відіграє і специфіка навчальної дисципліни тощо. Але все ж є загальні елементи, компоненти портфоліо.

Американські вчені мають свій погляд на вирішення цього питання, зазначаючи, що зміст викладацького портфоліо певною мірою залежить від мети його використання – зробити висновки щодо професійних якостей викладача чи вдосконалити викладання. І хоча ці дві мети обидві є важливими і виправданими, спостерігається напруження між формувальною та підсумковою метою при створенні портфоліо викладача. Дж. Мюррей (Murray) висловлює побоювання, що у випадку, коли портфоліо використовується для оцінювання викладача, сам викладач може опинитися у не вигідному становищі через правдиву презентацію та рефлексію своїх слабких сторін. Проте, не висвітливши проблеми, неможливо їх вирішити [4, с. 38].

К. Вольфе-Квінтеро (Wolfe-Quintero) і Дж. Дін Браун (Dean Brown) у своїй статті зазначають, що інформація, яка представлена в портфоліо, має бути презентабельною та добре організованою. Вони пропонують наслідувати двом основним принципам при розробці портфоліо:

1. Уникати розмитості та перенасичення інформацією.

2. Уникати презентації різноманітної інформації, яку неможливо інтерпретувати.

Викладачі мають презентувати зразки своєї роботи з чітким, зрозумілим і рефлексивним поясненням [10, с. 25].

Дж. Мюррей пропонує такий зміст портфоліо викладача вищої школи:

1. Філософія освіти, тобто своє бачення того, як відбувається процес навчання і викладання.

2. Положення про основні функції та обов'язки викладача вищої школи.

3. Загальні цілі.

4. Відповідність між обраними стратегіями викладання та філософією освіти і загальними цілями.

5. Документація щодо ефективності викладання та рефлексія своєї діяльності.

6. Підсумок щодо результатів виконання плану професійного розвитку (якщо такий був).

7. Оновлений план професійного розвитку [5, с. 23–24].

Філософія викладання, тобто власне бачення процесу навчання та викладання є обов'язковим компонентом портфоліо американського викладача ВНЗ [6; 7]. У педагогічній літературі можна знайти інші назви цього феномену: структурні / загальні положення (framing statement) [2], рефлексивні положення

про цілі викладання (reflective statement of teaching goal) [1] тощо. Яку б назву не мав цей феномен, викладачі вищої школи обов'язково мають проаналізувати своє розуміння викладання та навчання, для чого вони мають обміркувати такі положення:

- 1) переконання про те, кому необхідна вища освіта;
- 2) переконання про функції вищої освіти в сучасному суспільстві;
- 3) переконання про те, як люди вчаться;
- 4) переконання про найефективніші методи викладання;
- 5) переконання про роль конкретної навчальної дисципліни для студентського майбутнього [5, с. 28].

Інші компоненти, що входять до портфолію, тим чи іншим чином, мають підтримувати переконання викладача щодо основних положень про навчання і викладання. Головна цінність портфолію, на думку Дж. Мюррея, коріниться у розумінні професорів і викладачів сутності викладання та навчання. Відповідні переконання та розуміння породжують відповідні дії, тобто певні переконання формують певну поведінку, а іноді така рефлексія допомагає переглянути свої позиції щодо викладання та навчання. Описуючи свою філософію освіти, викладачі починають чіткіше розуміти професійні цінності та особливості методів і прийомів викладання та навчання у вищій школі.

У наступному розділі портфолію описуються курси, які викладаються, рівень знань студентів, з якими викладач працює, основні функції та обов'язки педагога.

Загальні цілі, конкретизуючи завдання для кожного курсу, безпосередньо пов'язані з філософією освіти. Взагалі основні цілі пов'язані зі специфікою навчальної дисципліни, із загальною навчальною програмою, із власними сподіваннями і бажаннями студентів. Всі вищезазначені фактори впливають на те, як і чому навчає професор. До цього же розділу можна включити вміння та навички студентів після закінчення певного курсу, міркування з приводу змісту, методології курсу, їх відповідності власному баченню.

Зміст цього розділу також певною мірою залежить від студентського контингенту та їхньої мотивації. Наприклад, викладачі змінюють підходи до викладання, якщо працюють з менш підготовленими студентами. Цілі викладання також будуть змінюватись залежно від того, є навчальний предмет профілюючим чи ні. До цього розділу може бути включена навчальна програма з поясненнями, роздавальний матеріал, завдання, які використовуються в аудиторії, зразки кращих студентських робіт. Важливо, щоб документи, які подано в портфолію, були надані через призму філософії освіти, загальних цілей навчання та завдань конкретної навчальної дисципліни, з поясненнями, чому саме так, а не інакше, чому представлені саме ці документи, а не інші.

Наступний розділ портфолію може бути присвячений аналізу того, як власні стратегії навчання і викладання співвідносяться з викладанням конкретної дисципліни, тобто залежно від власного бачення найефективніших шляхів викладання можуть бути подані завдання з тієї чи іншої дисципліни.

Якщо портфолію створюється для вдосконалення викладання, воно обов'язково має включати в себе інформацію, що підтверджує ефективність викладацької діяльності.

Дж. Мюррей пропонує такі компоненти, що відображають ефективність викладання:

- результати тестів на початку курсу та після його закінчення;
- оцінки успішності студентів;
- судження студентів або колишніх студентів стосовно викладача та його курсу;
- якщо курс пов'язаний з дисциплінами, які вивчаються після нього, то судження викладачів, які читають ці дисципліни;
- нагороди, отримані за викладання;
- звіти від роботодавців колишніх студентів;
- результати випускних екзаменів студентів;
- анотовані копії випускних робіт, проектів, екзаменаційних робіт студентів;
- інформація від колег, які відвідували заняття;
- інформація від колег, які рецензували навчальну програму та навчальні матеріали;
- інформація від колишніх студентів;
- інформація від адміністрації ВНЗ [6, с. 171].

Проте, окрім вищезазначеної інформації, портфоліо обов'язково повинно мати рефлексивні судження, тобто міркування власне викладача стосовно тих чи інших даних, спроба визначити причини успіхів та невдач тощо.

Суть рефлексії полягає у фіксації успіхів та труднощів, які виявляються на практиці. Рефлексія базується навколо з'ясування т. зв. точок опори – уже існуючих знань, навичок, які дають змогу досягти успіхів у межах портфоліо-технології і точок зростання – дефіцитів та труднощів, які гальмують досягнення запланованих результатів.

Рефлексія дає змогу перевести результати практичної діяльності у досвід для його подальшого використання.

І останній розділ, запропонований Дж. Мюрреєм, план професійного розвитку викладача ВНЗ. Як правило, кожен викладач визначає сам, чого йому не вистачає, що необхідно розвивати тощо. Однак більшість професорів і викладачів, особливо молоді фахівці, потребує допомоги. Як зазначає Р. Еджертон (Edgerton), молоді викладачі, володіючи достатнім запасом теоретичних знань, зовсім не готові застосувати їх на практиці. У цьому випадку необхідна допомога більш досвідчених колег. Коледжі та університети мають створити необхідні умови для вдосконалення навчання та викладання [3, с. 2].

Американські вчені, які займаються проблемами вищої школи, пропонують різний набір компонентів портфоліо викладача.

Так, згідно з поглядами Дж. Мюррея, портфоліо може бути побудоване навколо таких шести тем:

1. Що викладає педагог:
 - список курсів (дисциплін), які викладає педагог;
 - описання стандартів з кожної дисципліни;
 - рефлексія щодо цілей, завдань кожного курсу (зміст та вміння і навички студентів).

2. Кого навчає викладач:

- характеристика студентів;
- стиль навчання студентів;
- мотивація відвідування курсу.

3. Цілі навчання:

- цілі студентів;
- місія університету та її зв'язок з метою курсу;
- цілі факультету і кафедри;
- перелік знань, умінь та навичок студентів після проходження курсу.

4. Документація щодо стратегій викладання:

- зразки вправ, контрольних та екзаменаційних робіт;
- техніки, які використовуються для оцінювання стилів навчання студентів;
- навчальні матеріали з дисципліни;
- список стратегій викладання, які використовуються педагогом;
- науково-дослідні методи, які використовуються у роботі зі студентами;
- стратегії та методи оцінювання студентів.

5. Оцінювання ефективності викладання (компоненти були описані вище).

6. План удосконалення викладання:

- результати навчання студентів попереднього і поточного навчального року у порівнянні;
- список літератури з проблем педагогіки, психології, методики, який планується опрацювати;
- звіт про результати професійного розвитку, зроблений на основі самоаналізу;
- звіт про діяльність, спрямовану на професійний розвиток в межах університету;
- список власних публікацій з проблем вищої школи;
- описання застосованих нових стратегій викладання [6, с. 171].

Ф. Урбах (Urbach) пропонує сім сфер, навколо яких може бути побудоване портфоліо викладача:

1. Що викладати.
2. Як викладати.
3. Зміни у викладанні.
4. Відповідність академічним стандартам.
5. Враження студентів про викладання.
6. Прагнення до вдосконалення викладацької діяльності.
7. Оцінювання викладання колегами [9].

Л. Браскамп (Braskamp) та Дж. Орі (Ory) пропонують ще більш детальніший перелік складових портфоліо викладача вищого навчального закладу.

I. Ролі, функції, цілі:

- інформація про функції та обов'язки викладача;
- положення про цілі викладання та підходи до викладацької діяльності, що ґрунтуються на самоаналізі та рефлексії;
- список курсів, які викладає педагог, з кількістю студентів;
- список студентів, що виконують наукову роботу під керівництвом даного викладача.

II. Анотовані матеріали до навчального курсу:

- навчальна програма;
- опис курсів, з детальним змістом, завданнями, методами навчання та процедурою оцінювання студентів;
- список літератури з навчальної дисципліни;
- опис використання комп'ютерних та інших новітніх технологій у навчальному процесі;
- не видані навчально-методичні матеріали.

III. Документація щодо навчання студентів:

- контрольні та екзаменаційні роботи, включаючи пробне та підсумкове тестування;
- лабораторні та робочі зошити студентів;
- студентські творчі роботи, есе, проекти тощо;
- публікації студентів;
- відео- та аудіозаписи інтерв'ю зі студентами;
- звіти керівників практики тощо.

IV. Оцінювання викладання:

- підсумкове оцінювання викладання студентами, включаючи рейтинг викладача, письмові коментарі студентів стосовно викладацької діяльності конкретного педагога;
- результати опитування студентів після закінчення курсу;
- листи від студентів;
- коментарі від деканів факультету та завідувачів кафедрами про викладацьку діяльність викладача;
- відгуки колег, які відвідували заняття або були рецензентами навчально-методичних матеріалів.

V. Внесок у діяльність навчального закладу або професійну діяльність:

- участь у професійних комісіях чи комітетах;
- внесок у розвиток студентської спільноти;
- допомога колегам у їх викладацькій діяльності;
- огляд підготовлених до друку підручників;
- наукові публікації;
- робота над удосконаленням та укладанням навчальних програм;
- дані про отримання коштів (грантів) або обладнання для лабораторій, розвитку програм тощо.

VI. Діяльність, спрямована на вдосконалення навчання:

- участь у конференціях, семінарах, професійних нарадах, присвячених проблемам викладання та навчання у вищій школі;
- розробка нових курсів;
- використання нових методів викладання та підходів до оцінювання студентів;
- оцінювання;
- підготовка підручників, навчальних матеріалів тощо;
- описання проектів удосконалення навчання, які розроблені або вже втілюються у життя.

VII. Нагороди та визнання:

- нагороди за ефективне викладання від факультету, коледжу, університету;
- нагороди за ефективне викладання від професійної спільноти;
- запрошення провести семінар, майстер-клас, написати статтю;
- запити щодо порад з проблем викладання від комітетів і різних організацій [1].

Б. Шоре (Shore) надає список з 49 пунктів, які можуть складати зміст портфолію викладача, об'єднаних у такі групи: результати ефективного викладання, інформація від себе, опис кроків для оцінювання та вдосконалення викладацької діяльності, інформація від інших (студентів, колег, інших джерел) [8].

Висновки. Таким чином, портфолію – це підбір документів і артефактів, створених у процесі підготовки до викладацької діяльності, власне викладання та рефлексії.

Зміст портфолію викладача вищої школи залежить від мети розробки даного портфолію та його подальшого використання, тобто структура портфолію має бути адекватною цілям його створення та застосування. Отже, перед розробкою портфолію викладачу важливо знати, яким чином можна його застосувати. Кожного разу при розробці структури портфолію для конкретного призначення, слід не лише використовувати знання про вже існуючі структури портфолію, а й підключати творчість та гнучкість мислення. Єдиним обов'язковим компонентом портфолію викладача американського вищого навчального закладу є своє власне розуміння процесів навчання і викладання, тому що власна філософія освіти впливає на форми, методи, прийоми, які використовує педагог у своїй діяльності та допомагає окреслити перспективний план професійного розвитку.

Література

1. Braskamp I.A. Assessing faculty work: enhancing individual and institutional performance / Higher and adult education series / I.A. Braskamp, J.C. Ory. – San Francisco : Jossey Bass, 1994. – 333 p.
2. De Fillips D.C. Professional portfolios: the New York college model for faculty development, evaluation and rewards, achievements and aspirations: a case study / D.C. De Fillips. – Jamaica, N. Y. : York College, 1993.
3. Egerton R. Melange / R. Egerton // Chronicle of higher education. – 20 April, 1988. – P. B2.
4. Murray J. Why teaching portfolios? / J. Murray // Community college review. – 1994. – № 22. – P. 33–43.
5. Murray J.P. Successful faculty development and evaluation: The complete teaching portfolio / John Murray. – Washington: The George Washington University, 1997. – 144 p.
6. Murray J.P. The teacher portfolio: a tool for department chairpersons to create a climate of teaching excellence / J.P. Murray // Innovative higher education. – 1995. – № 19. – P. 163–175.
7. O'Neil C. Recording teaching accomplishment: a Dalhousie guide to the teaching dossier // C. O'Neil, A. Wright. – Halifax, Nova Scotia : Dalhousie University, 1992.
8. Shore B.M. The teaching dossier: a guide for its preparation and use / B.M. Shore et al. – Montreal : Canadian Association of University Teachers, 1988.
9. Urbach F. Developing a teaching portfolio / F. Urbach // College teaching. – 1992. – № 40 – P. 71–74.
10. Wolfe-Quintero K. Teacher portfolios / K. Wolfe-Quintero, J.D. Brown // TESOL Journal. – 1998. – V. 7. – № 6. – Winter. – P. 24–27.